

Вплив цифровізації на ефективність податкових систем

Федорчак Олексій Євстахійович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.04.2024	Економіка	347.73

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11486495>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджено вплив цифровізації на ефективність податкових систем. Цифрові технології сприяють підвищенню прозорості, відстежуваності та результативності податкових процесів, що веде до покращення якості життя громадян. Аналізуються переваги цифровізації, такі як збільшення податкових надходжень, зниження адміністративних витрат, боротьба з корупцією та покращення обслуговування платників податків. Доведено, що в Україні впроваджуються системи електронного декларування та онлайн-сплати податків, але є виклики, зокрема вдосконалення інформаційної інфраструктури, підвищення цифрової грамотності та забезпечення кібербезпеки. Пропонуються рішення для подолання цих проблем та шляхи покращення цифровізації податкової системи, що сприятиме економічному розвитку країни.

Ключові слова: цифровізація, податкові системи, прозорість, ефективність, підзвітність, кваліфікація службовців.

The impact of digitization on the efficiency of tax systems

Annotation. The modern development of digital technologies is so extensive that no sphere of life can function without their use. Tax systems have also been significantly impacted by digitalization. The relevance of this study lies in the fact that digital technologies enhance the transparency, speed, and convenience of tax administration processes. This significantly reduces the time and financial resources previously required to interact with tax authorities and minimizes the risk of corruption.

In the context of globalization and integration of the world economy, the effective functioning of tax systems becomes particularly important. Digitalization, in particular, facilitates more efficient collection and analysis of tax data, ensuring more accurate revenue forecasting and budget planning. It is also important to note that digital technologies increase the level of automation in tax processes, which reduces the human factor and, consequently, the number of errors.

The article examines the impact of digitalization on the efficiency of tax systems. Digital technologies enhance the transparency, traceability, and effectiveness of tax processes, leading to an improved quality of life for citizens. The advantages of digitalization, such as increased tax revenues, reduced administrative costs, combating corruption, and improved taxpayer services, are analyzed. It is shown that in Ukraine, systems for electronic declaration and online tax payment are being implemented, but there are challenges, including the improvement of

¹ Старший програміст компанії OnePet (США), ORCID: 0009-0007-7467-5085

information infrastructure, increasing digital literacy, and ensuring cybersecurity. Solutions are proposed to address these problems and ways to improve the digitalization of the tax system, which will contribute to the economic development of the country.

Keywords: digitalization, tax systems, transparency, efficiency, accountability, staff qualification.

Вступ

Сучасний розвиток цифрових технологій є настільки масштабним, що жодна сфера життя не може функціонувати без їх використання. Податкові системи також зазнали значного впливу цифровізації. Актуальність дослідження полягає у тому, що цифрові технології сприяють підвищенню прозорості, оперативності та зручності процесів адміністрування податків. Це дозволяє значно скоротити витрати часу та фінансових ресурсів, які раніше були необхідні для звернення до податкових органів, та мінімізувати ризики корупційних дій.

В умовах глобалізації та інтеграції світової економіки, ефективне функціонування податкових систем набуває особливого значення. Цифровізація, зокрема, сприяє більш ефективному збору та аналізу податкових даних, що забезпечує більш точне прогнозування надходжень та планування бюджетних витрат. Важливо також зазначити, що цифрові технології підвищують рівень автоматизації податкових процесів, що сприяє зменшенню людського фактору та, відповідно, зниженню кількості помилок.

Ця стаття має на меті дослідити вплив цифровізації на ефективність податкових систем, аналізуючи як позитивні аспекти, так і потенційні виклики, які можуть виникнути у процесі впровадження нових технологій.

Результати

Цифровізація є процесом впровадження цифрових технологій у різні галузі з метою підвищення якості та ефективності роботи, її спрощення та збільшення прибутковості. В контексті податкових систем, цифровізація спрямована на модернізацію та оптимізацію процесів адміністрування податків, що включає використання сучасних інформаційних технологій для покращення прозорості, зручності та ефективності для платників податків.

Податкові системи, які складаються з сукупності законів, правил та інструментів, регулюють процеси стягнення податків у країні. Вони забезпечують надходження фінансових ресурсів, необхідних для функціонування держави, фінансування соціальних програм, інфраструктурних проектів та інших суспільних потреб. Запровадження цифрових технологій у ці системи дозволяє значно покращити адміністрування податків, підвищуючи їх прозорість та зручність для платників податків.

Актуальність цифрових технологій у даний момент часу є надзвичайно високою. Вони сприяють зменшенню часу, необхідного для отримання податкової інформації та подання необхідних документів, знижують ризики ухилення від оподаткування та підвищують ефективність роботи податкових органів. Завдяки цифровим технологіям платники податків мають можливість оперативно взаємодіяти з податковими органами, що значно спрощує процеси звітування та сплати податків.

Цифровізація податкових систем, таким чином, не лише сприяє підвищенню ефективності їх роботи, але й сприяє формуванню більш прозорого та справедливого податкового середовища, що є важливим фактором для економічного розвитку та добробуту суспільства.

У статті «Цифровізація як стратегія боротьби з корупцією» [11] зазначається, що цифровізація може зменшити можливості для корупції шляхом підвищення прозорості

та забезпечення підзвітності через дематеріалізацію послуг та обмеження людських взаємодій.

Податкові адміністрації активно впроваджують новітні технології для підвищення податкової дисципліни та запобігання податковим шахрайствам. Електронне податкове адміністрування сприяє покращенню збору податків, зниженню шахрайства та витрат на дотримання податкового законодавства. У Кенії економіст Нджугуна Ндунгу продемонстрував, як цифровізація податкової системи зменшила пряму взаємодію між платниками податків і податковими службовцями, тим самим запобігаючи хабарництву.

У Великій Британії система Connect, розроблена HMRC, аналізує дані платників податків та їхні соціальні мережі для виявлення потенційних ухильників від сплати податків. Її прогностичний алгоритм визначає осіб, які з найбільшою ймовірністю вчинять податкове шахрайство. З 2008 по 2014 рік система Connect забезпечила додаткові 3 мільярди фунтів податкових надходжень при початкових витратах на її створення у 80 мільйонів фунтів.

У статті під назвою «Добра цифровізація не відбувається сама собою: вона потребує розумних людських рішень» [10] підкреслюється, що цифрова трансформація передбачає глибоку зміну того, як ми ведемо бізнес, отримуємо доступ до послуг, взаємодіємо з громадянами та здійснюємо управління.

У 2018 році інші дослідники зазначали, що цифровізація процедур знижує корупцію та витрати бюрократії в Латинській Америці та країнах Карибського басейну [6]. Це дослідження надає рекомендації для реформ, зосереджених на спрощенні та цифровізації процедур з урахуванням досвіду громадян і стратегічного використання цифрових інструментів. Цифрові процеси займають на 74% менше часу, ніж традиційні, коштують значно дешевше та знижують рівень корупції.

У звіті «Підвищення ефективності та прозорості уряду: Боротьба з корупцією» [7], підготовленому Світовим банком, зазначається, що ефективні антикорупційні стратегії поєднують множинні заходи, включаючи галузеві втручання та заходи прозорості і підзвітності, що застосовуються до всього державного сектору. Частина II звіту висвітлює різні політичні заходи, які уряд та громадянське суспільство можуть використовувати для запобігання та виявлення корупції, включаючи відкритий уряд та govtech. У розділі, присвяченому податкам, розглядається питання реєстрів бенефіціарних власників. Хоча використання загальнодоступних записів бенефіціарних власників корпоративних суб'єктів є відносно новим, воно вже починає впливати двома способами: допомагає забезпечити виконання законів про незаконне збагачення та сприяє виявленню і запобіганню конфліктів інтересів у державних закупівлях.

Шлях до впровадження реформ прозорості для реальних бенефіціарів є складним і вимагає комплексного підходу. У звіті розглядаються три приклади з різних країн, які демонструють їхні підходи до впровадження політики прозорості реальних бенефіціарів: Нігерія, Словаччина та Сполучене Королівство. Кожна з цих країн зіштовхнулася із унікальними викликами та застосувала різні стратегії для забезпечення ефективної прозорості.

Інший розділ звіту присвячений темі обміну інформацією та співпраці у боротьбі з податковими злочинами. Фінансова дія групи з боротьби з відмиванням грошей (FATF) включає податкові злочини до набору правопорушень, пов'язаних з відмиванням грошей, визнаючи тісний зв'язок між цими видами злочинів. У зв'язку з цим документ підкреслює важливість співпраці між різними відомствами.

Під час розслідування корупції у бразильській компанії Petrobras податкові аудитори сприяли транснаціональному розслідуванню, аналізуючи податкові та митні дані підозрюваних та поділившись цією інформацією з поліцією та прокуратурою в межах чинного законодавства. Це дозволило виявити докази відмивання грошей,

ухилення від сплати податків та прихованих активів. Результатом цього розслідування стали кримінальні штрафи, податкові санкції та відшкодування активів на суму 15 мільярдів доларів США.

У контексті діджиталізації податкові адміністрації (ПА) можуть відігравати ключову роль у боротьбі з корупцією та незаконними фінансовими потоками:

1. Обмін даними для виявлення потенційної корупції: хоча податкові адміністрації можуть проводити більшість переслідувань за податкові злочини, пов'язані з корупцією, їм часто потрібна підтримка у вигляді отримання інформації або експертизи від інших відомств. Перешкоди для обміну інформацією є численними, але все більше країн створюють правові прецеденти для їх подолання. Початковим кроком є укладення двосторонніх угод або меморандумів про взаєморозуміння щодо обміну інформацією з дотриманням відповідного законодавства про конфіденційність. Створення національних робочих груп для покращення співпраці та взаємозв'язку між базами даних також є ключовими кроками.

2. Використання податкових даних у справах про корупцію: рівень співпраці між податковими адміністраціями та іншими національними правоохоронними органами є критично важливим для боротьби з фіскальними та фінансовими злочинами. Податкові адміністрації мають доступ до транзакцій та записів мільйонів фізичних осіб та юридичних осіб, але можуть не знати типових ознак потенційного хабарництва, корупції та інших нефіскальних фінансових злочинів. У багатьох країнах існують правові перешкоди для можливості податкових адміністрацій передавати інформацію поліції чи прокуратурі під час розслідувань, що не стосуються податків.

У дослідженні Міжнародного валютного фонду (IMF) [9], яке охопило понад 180 країн, було виявлено, що найкорумпованіші з них збирають менше податків, оскільки громадяни платять хабарі, щоб уникнути оподаткування, наприклад, через податкові лазівки, створені в обмін на хабарі. Крім того, коли платники податків вважають державу корумпованою, ухилення від сплати податків стає більш вірогідним. Менш корумповані уряди збирають податкових доходів на 4% більше від ВВП, ніж країни з аналогічним рівнем розвитку, але з вищим рівнем корупції.

Боротьба з корупцією вимагає політичної волі для створення сильних фіскальних інституцій, які сприяють доброчесності та підзвітності в державному секторі. Цифровізація має потенціал змінити базові принципи у відносинах між державою та громадянами, прискорюючи перехід до більш інклюзивного, прозорого та ефективного розвитку. Вона відкриває нові можливості та перспективи для розвитку країн та їхніх громадян. Ті країни, які зможуть найефективніше скористатися можливостями цифровізації, безсумнівно, матимуть кращі перспективи для розвитку та забезпечення вищої якості життя своїм громадянам.

Згідно з даними Банку розвитку Латинської Америки (CAF), можливості цифровізації є величезними: якщо до 2030 року Латинська Америка та Кариби зможуть скоротити цифровий розрив з країнами ОЕСР, ВВП регіону зростатиме приблизно на три відсоткові пункти більше на рік [12]. Це призведе до зростання економічної активності на понад 700 мільярдів доларів США та створення близько 400 000 нових робочих місць щорічно в регіоні. Підключення одинадцяти мільйонів будинків у Латинській Америці та Карибах до Інтернету створить близько 400 000 робочих місць, згідно з дослідженням Світового банку [8].

Розвиток цифрових технологій завдяки підвищенню ефективності може сприяти зростанню ВВП на 5,7 відсоткових пунктів протягом наступних десяти років у Латинській Америці та Карибському басейні, що означає додаткові 325 мільярдів доларів США. Отже, з усіх проаналізованих звітів, пов'язаних з оподаткуванням, впливають незаперечні переваги цифрової трансформації завдяки її внеску в

прозорість, відстежуваність, ефективність та результативність усіх процесів. Ці фактори, безперечно, призведуть до покращення якості життя громадян [5].

З кожним роком в Україні з'являються різні програми, які дозволяють контролювати діяльність платників податків дистанційно, роблячи ухилення від оподаткування не вигідним. Однією з ключових програм з податкового контролю є автоматизована система контролю за відшкодуванням ПДВ з бюджету, реалізована у 2017 році [1]. Ця програма автоматизує процедури податкового контролю, забезпечуючи декілька основних функцій.

Платник податків має право подати декларацію з ПДВ, а інформація, надана в декларації, зіставляється з даними всіх постачальників і покупців платника податків. У разі виявлення розбіжностей податкова інспекція зобов'язана надіслати вимогу про надання пояснень. Автоматично формується набір документів, необхідних для їх запитання у платника податків, а також визначаються строки, у які платник податків повинен надати пояснення та документи в певній ситуації [3].

Якщо інспекція виявляє розбіжності в даних платників податків із контрагентами щодо податку на додану вартість і платник податків не надає пояснень, система автоматично надсилає повідомлення про доплату податку за контрагента, а також штраф [2]. Таким чином, збільшується прибутковість бюджету за рахунок боргу платника податків, виявленого за допомогою цієї програми. В середньому, 20-30% платників податків після виконаних операцій відмовляються від заявленого раніше відшкодування ПДВ і подають уточнені декларації [3].

Цифрові технології та цифрова грамотність населення постійно розвиваються. У 2023 році рівень цифрової грамотності населення України становив 59,6%, що є досить високим показником для такої великої країни [4]. Крім того, українці не припиняють розвиватися у сфері цифрових технологій, і 85% населення усвідомлюють важливість здобуття компетенцій в умовах цифровізації, оскільки більшість вважає, що без знань у цій сфері можна втратити роботу.

Податковим службовцям, які здійснюють податковий контроль, необхідно володіти знаннями програм, за допомогою яких здійснюється автоматизація даних, оскільки більшість документів знаходиться в електронному вигляді. Їм потрібно вміти заносити дані, аналізувати їх у цифровому форматі, переносити документи з паперового вигляду в електронний і навпаки, а також оперативно та якісно контактувати з платниками податків. Для цього податкові службовці повинні постійно вдосконалювати свої знання, щоб забезпечувати ефективний податковий контроль.

У найближчому майбутньому системи стануть настільки автоматизованими, що втручання людського фактора буде мінімальним. Усі наявні системи значно спрощують роботу податковим інспекторам і підвищують ефективність податкового контролю.

Хоча цифрові системи автоматизують більшість роботи, деякі проблеми залишаються нерозв'язаними, і навіть з'являються нові виклики. Наприклад:

1. Збої на сайтах і в програмах: платники податків втрачають можливість своєчасно надати дані, а податкові службовці не можуть здійснити належний контроль.

2. Документи часто не систематизовані, а їхній обіг дуже великий.

3. Існує нестача висококваліфікованих фахівців, здатних правильно використовувати програми.

4. Відсутність високого рівня взаємодії податкових службовців з іншими органами державної влади.

Рішеннями цих проблем можуть бути:

1. Підвищення якості інтернету та усунення системних помилок за допомогою опитувань щодо якості обслуговування та виявлення недоліків.

2. Занесення всіх документів до бази даних в електронному вигляді.

3. Постійне підвищення кваліфікації службовців через проходження курсів та тренінгів.

4. Підвищення рівня взаємодії податкових службовців з іншими органами державної влади шляхом створення спільної бази даних або системи, через яку вони зможуть оперативно отримувати необхідну інформацію.

У табл. 1 надано характеристику впливу цифровізації на ефективність податкових систем

Таблиця 1

Вплив цифровізації на ефективність податкових систем

Сфера цифрової трансформації	Позитивний вплив	Негативний вплив
Збір податків	Збільшення добровільного дотримання; зниження адміністративних витрат; покращ. прогнозування надходжень.	Початкові інвестиції в інфраструктуру та технології; необхідність навчання платників податків; можливість кібератак
Прозорість та підзвітність	Покращення доступу до інформації для платників податків; збільшення можливостей для громадського контролю; боротьба з корупцією.	Необхідність забезпечення кібербезпеки; можливість використання даних платників податків у незаконних цілях.
Обслуговування платників податків	Зручність та простота сплати податків; зменшення часу, необхідного для виконання податкових зобов'язань; доступ до інформаційних та консультаційних послуг онлайн	Необхідність забезпечення доступу до Інтернету та комп'ютерів для всіх платників податків; можливість виникнення цифрового розриву.
Ефективність податкового контролю	Автоматизація рутинних завдань; виявлення та запобігання шахрайству; покращення аналітики даних.	Необхідність кваліфікованих кадрів для роботи з цифровими системами; можливість помилок та збоїв у роботі систем.

Розроблено автором

При вирішенні цих проблем податковий контроль зможе вийти на вищий рівень і його ефективність підвищиться багаторазово. Слід створювати такі умови для платників податків, щоб була можливість забезпечити добровільне виконання обов'язку зі сплати податків і зборів. Необхідно переймати досвід країн, які розвиваються в цьому напрямі, щоб зменшити відставання у сфері інформаційних технологій нашої країни від інших і значною мірою полегшити роботу як державних органів, так і платників податків.

Висновки

Цифровізація має значний вплив на податкові системи країн по всьому світу, пропонуючи нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та підзвітності. Серед переваг цифровізації для податкових систем можна виділити:

- збільшення збору податків: цифрові технології, такі як електронне декларування та онлайн-сплата податків, спрощують процес сплати податків для платників, що призводить до кращого дотримання податкових вимог та збільшення надходжень.

- зниження адміністративних витрат: автоматизація податкових процесів значно скорочує витрати для податкових органів, звільняючи ресурси для інших завдань.

- боротьба з корупцією: цифрові платформи та інструменти аналітики даних допомагають у виявленні та запобіганні податковим шахрайствам та корупції.

- покращення обслуговування платників податків: онлайн-послуги та електронні комунікації підвищують доступність та зручність для платників податків.

В Україні вже вживаються певні кроки щодо цифровізації податкової системи, зокрема впроваджено систему електронного декларування та онлайн-сплати податків. Однак існують виклики, які необхідно вирішити, щоб максимально використати переваги цифровізації. До них належать:

- необхідність вдосконалення інформаційної інфраструктури: підвищення якості інтернету та усунення системних помилок.

- підвищення рівня цифрової грамотності: постійне підвищення кваліфікації працівників через проходження курсів та тренінгів.

- забезпечення кібербезпеки: захист цифрових систем від потенційних загроз.

Для покращення процесу цифровізації уряд має інвестувати в розширення доступу до швидкісного інтернету та комп'ютерів для всіх громадян. Уряд та неурядові організації повинні проводити освітні програми для підвищення рівня цифрової грамотності платників податків, а також вживати заходів для захисту цифрових систем.

Інтенсифікація цифровізації податкової системи в Україні може мати значний позитивний вплив на економіку країни та допомогти їй відновитися після війни. Важливо враховувати виклики, пов'язані з війною, та розробити план з чіткими етапами впровадження та захисту цифрових систем. Створення умов для добровільного виконання обов'язків зі сплати податків і зборів, а також переймання досвіду країн, які успішно розвиваються у цьому напрямі, допоможе зменшити відставання у сфері інформаційних технологій та значно полегшити роботу як державних органів, так і платників податків.

Список використаної літератури

1. Відшкодування ПДВ. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vat-refund>
2. Гавриленко Н. В. Вплив цифрових трансформацій на зміст фіскального адміністрування. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1568/1509>
3. Податкове регулювання в умовах формування цифрової економіки в Україні. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268452981.pdf>
4. 60% українців мають базові цифрові навички, — Мінцифра. URL: <https://ms.detector.media/print/33696/>
5. De estructuras a servicios El camino a una mejor infraestructura en América Latina y el Caribe. URL: <https://flagships.iadb.org/es/DIA2020/de-estructuras-a-servicios?s=09>
6. Digitalización de los trámites reduciría la corrupción y los costos de la burocracia en América Latina y el Caribe. URL: <https://www.iadb.org/es/noticias/digitalizacion-de-los-tramites-reduciria-la-corrupcion-y-los-costos-de-la-burocracia-en>

7. Enhancing Government Effectiveness and Transparency: The Fight Against Corruption. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/publication/enhancing-government-effectiveness-and-transparency-the-fight-against-corruption>
8. Exploring the Relationship Between Broadband and Economic Growth. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/178701467988875888/pdf/102955-WP-Box394845B-PUBLIC-WDR16-BP-Exploring-the-Relationship-between-Broadband-and-Economic-Growth-Minges.pdf>
9. Gráfico de la semana: La corrupción y su dinero. URL: <https://blog-dialogoafondo.imf.org/?p=11260>
10. La buena digitalización no sucede sola: requiere buenas decisiones humanas. URL: <https://blogs.iadb.org/administracion-publica/es/la-buena-digitalizacion-no-sucede-sola-requiere-buenas-decisiones-humanas/>
11. La digitalización como estrategia anticorrupción. URL: <https://oecd-development-matters.org/2021/08/05/la-digitalizacion-como-estrategia-anticorruption/>
12. Transformación digital para la América Latina del S. XXI. URL: <https://www.caf.com/es/conocimiento/visiones/2020/02/transformacion-digital-para-la-america-latina-del-s21/#:~:text=Si%20para%20el%202030%20Am%C3%A9rica,%2C1%25%2C%20mientras%20que%20las>